

De verdwenen klassenstrijd

Harry Hens en ik geloofden in de klassenstrijd, een woord dat anno 2018 uitleg behoeft en dat wij vandaag de dag geen van beiden snel in de mond zullen nemen. Maar begin jaren tachtig zaten wij beiden in de redactie van het linkse kwartaaltijdschrift *Psychologie en Maatschappij*, waarin zo'n beetje alle progressieve onderzoekers, studenten en academici, die iets met de psychologie hadden uit te staan een platform hadden gevonden om met elkaar de wereld, de mens en de alles doordringende tegenstellingen tussen kapitaal en arbeid, tussen onderdrukkers en onderdrukten, tussen machti- gen en machtelozen te doorgronden. Geen onderwerp of we wisten het wel in verband te brengen met de klas- senstrijd. In laatste instantie werd immers alles bepaald door de 'maat- schappelijke tegenstellingen' en door de divergerende belangen van 'kapi- taal en arbeid'.

De wereld moest veranderen

Harry studeerde in die jaren aan de vakgroep Arbeid en Bewustzijn aan de Rijksuniversiteit Utrecht en ik be- kwaamde mij toen aan de Katholieke

Universiteit Nijmegen in de cultuur- en godsdienstpsychologie. Harry ana- lyseerde vooral de bijdrage aan de klassenstrijd die vakbonden en het vormingswerk binnen de vakbonden konden leveren. Ik typte in die jaren mijn vingers blauw om aan de tonen dat subculturen en jeugdculturen be- grepen moesten worden als slim ver- zet tegen de dominante burgerlijke en alle tegenstellingen verdoezelende 'mainstreamculture'.

Het was een mooie tijd. De wereld moest veranderen en wij speelden daarin met het tijdschrift *Psychologie en Maatschappij*, in de vakgroepen Arbeid en Bewustzijn en Cultuur- en Godsdienstpsychologie op zijn minst een voortrekkersrol. Vonden wij. We waren het erover eens dat de maat- schappelijke tegenstellingen over- wonnen moesten worden en dat wij in de klassenstrijd aan de goede kant van de geschiedenis onze plek hadden gevonden. We discussieerden of ons leven ervan afhing (wat ook zo was) over de prioriteiten die gekozen moes- ten worden, de theoretische concep- ten daarbij behulpzaam waren en de

auteurs (Holzkamp, Althusser, Lacan of Theo Meijman) die gelezen moesten worden. We waren het eens over de klassenstrijd, maar verschilden totaal van mening over hoe die gevoerd moest worden. Harry had zijn troeven gezet op de vakbonden; ik meende dat de strijd in de 'ideologische staatsapparaten' onmiskenbaar voorrang verdiende.

Mislukt?

Inmiddels zijn zowel Harry als ik toe aan ons pensioen, zijn revolutionaire pretenties bij de vakbonden ver te zoeken, moet de slag om de 'ideologische staatsapparaten' als verloren worden beschouwd, zijn de vakgroepen Arbeid en Bewustzijn en Cultuur- en Godsdienstpsychologie al lang en breed opgeheven, evenals het tijdschrift *Psychologie en Maatschappij*, en rept er niemand meer over de klassenstrijd. Mijn kinderen, en die van Harry naar ik aanneem ook, hebben geen flauwe notie wat er mee bedoeld zou kunnen worden.

Is ons leven mislukt? Hebben wij de strijd gestaakt? Zijn we overgelopen naar de verkeerde kant van de geschiedenis? Zijn we gecapituleerd voor het overal doordringende liberale denken? Dat zijn zo van die vragen waar vele generatiegenoten en babyboomers in hun laatste levensfase mee worstelen. Tijd genoeg want ze gaan allemaal met een riant pensioen. Het geloof in de klassenstrijd, destijds in

intellectuele kring redelijk massaal beleden, heeft ze bepaald geen windeieren gelegd. Alle redacteurs van *Psychologie en Maatschappij* uit die jaren zijn goed terecht gekomen, velen werden hoogleraar, een aantal journalist of wetenschappelijk medewerker en ook Harry en ik mogen niet klagen over onze maatschappelijke carrières. We behoren tot de grachtengordelelite.

Was het dus allemaal modieus geneuzel wat wij bezigden? Waren we wereldvreemde cultuurmarxisten? Zijn we verworpen van intellectuele bondgenoot der arbeiders tot een elite die vervreemd is geraakt van gewone arbeiders die in arbeiderswijken gebukt gaan onder een tsunami van moslims en andere vreemdgangers? Zijn we de greep op de werkelijkheid kwijt geraakt? Zijn we schuldig aan het hedendaagse ongenoegen? Hebben wij Trump, Wilders, Baudet en al die andere populisten over onszelf afgeroepen?

Uit de ivoeren toren

Het antwoord is natuurlijk nee. Wat we hebben gedaan is de ballast over boord gooien, het gezwollen taalgebruik, het eindeloze getheoretiseer. We zijn uit de ivoeren toren van de theorie gekomen en de werkvloeren van de samenleving in gestapt. We ontdekten dat iemand die lijdt aan manische depressiviteit niet geholpen is met het naderende avondrood. We zagen in dat iemand die ontruimd dreigt te worden vanwege huurschulden niet

Zijn we gecapituleerd voor het overal doordringende liberale denken?

veel opschiet met een analyse over maatschappelijke tegenstellingen. We constateerden dat sociale professionals niet alleen met goede bedoelingen en mooie praatjes hun vak konden uitoefenen, maar dat ze kennis van zaken moesten hebben. We zagen in dat de alledaagse werkelijkheid om andere vaardigheden en competenties vraagt dan het vertellen van weidse vergezichten op basis van doorwrochte maatschappijanalyses. We hebben het redeneren achter ons gelaten en zijn de werkelijkheid gaan ondervinden. We zijn gaan besturen, gaan onderzoeken, gaan schrijven.

Wat overeind bleef was ons gevoel voor rechtvaardigheid, onze sympathie voor mensen die het moeilijk hebben, onze solidariteit met de onderdrukten. Wat we kwijt raakten was het ultieme perspectief, de utopie van klasseloosheid, het geloof in de revolutie die de zittende macht zou kunnen breken. We zijn gaan helpen, we zijn gaan vergaderen en zijn al doende het Grote Veranderen vergeten. We zijn vergeten dat veranderingen strijd vergt, offers, inspanningen, kwaadheid, discussie

Harry, er is revolutionair werk aan de winkel.

Ik reken op je.

en zelfs provocatie. Daarom verdween de klassenstrijd uit ons vocabulaire. We hadden gewoon iets anders, iets concreters aan ons hoofd. We zijn aan het werk gegaan. We hebben het ons gemakkelijk gemaakt.

Nieuw elan in de maak

Maar kijk, sinds 2013 leest de Franse econoom Thomas Piketty de wereld de les met zijn bestseller *Le Capital au XXIe siècle* (in 2014 in het Nederlands vertaald als *Kapitaal in de 21e eeuw*). Een vlammend betoog tegen de toenemende ongelijkheid in de wereld. Marx, bepaald geen eenvoudig auteur, wint bij nieuwe generaties aan populariteit. Het wemelt van startups en jonge ondernemers die de wereld willen verduurzamen en het economisch verkeer meer willen inrichten op 'waarden' en minder op 'winst'. Er is wat aan de hand, er is honger naar een nieuw verhaal. Er is een nieuw elan in de maak.

Hoeveel anders is dat in vergelijking met onze honger uit de jaren tachtig? Hoeveel van ons gedachtegoed van toen – als je even door de retoriek, dogmatiek en puberale richtingenstrijd heen kijkt – is eigenlijk nog

steeds actueel? Misschien moeten we onze geschiedenis in het licht van de nieuwe strijd nog eens herschrijven. Misschien moeten we onze teksten nog eens herlezen. Misschien moeten we onze ervaring inzetten om nieuwe generaties niet de fout te laten maken die wijzelf hebben gemaakt: namelijk dat we weggelopen zijn van echte machtsvraagstukken en aan het werk zijn gegaan op de kleine vierkante centimeter. Misschien moeten we de klassenstrijd, maar dan met een eigentijdse terminologie, gewoon een nieuw eigentijds leven inblazen.

Zou dat niet een mooie invulling zijn van onze pensioenjaren, Harry? Of was je van plan om te gaan schilderen, wandelen, reizen of ander welvarend lanterfantent waarmee onze leeftijdgenoten in de weer gaan? Nee, Harry, er is revolutionair werk aan de winkel. Ik reken op je.

Jos van der Lans is cultuurpsycholoog en publicist. Hij is sinds jaar en dag columnist van het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken. Hij was een van de initiatiefnemers van het tijdschrift Psychologie en Maatschappij, dat in 1977 werd opgericht. Het tijdschrift bestond bijna 25 jaar, het laatste nummer, nr. 97, verscheen in 2001. Harry Hens maakte samen met Jos van der Lans deel uit van de redactie van de nummers 11 tot en met 19, van juni 1980 tot januari 1982.